

UOT: 338.45

SƏNAYE PARKLARININ YARADILMASI VƏ BU SAHƏDƏ XARİCİ TƏCRÜBƏNİN ÖYRƏNİLMƏSİ

X.X.CAHANGİROV
Qərb Universiteti

Məqalədə iqtisadiyyatın, o cümlədən sənayenin inkişafında mühüm əhəmiyyətə malik olan, bir sıra ölkələrdə böyük uğurla yaradılan və fəaliyyət göstərən sənaye parkları barədə məlumat verilir, Azərbaycanda sənaye parklarının yaradılması üsulları və bu sahədə xarici təcrübənin əhəmiyyəti təhlil edilir.

Eyni zamanda hazırda Azərbaycanda yaradılan sənaye parkları, orada istehsalın təşkili, müvafiq olaraq normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi işlərinin mövcud vəziyyəti diqqətə çatdırılır, ölkəmizin hazırkı iqtisadi potensialı, coğrafi mövqeyi, sənaye, nəqliyyat infrastrukturunu və s. bu kimi amillərin sənaye parklarının yaradılmasında mühüm əhəmiyyəti və gələcək perspektivləri təhlil edilir.

Açar sözlər: xüsusi iqtisadi zona, sənaye parkı, texnologiyalar parkı, greenfield, brownfield, build-to-suit, lease-back.

1 896-cı ildə, dünyada ilk dəfə, İngiltərənin Mançester şəhərində, Ernest Huli (Ernest Terah Hooley) tərəfindən yaradılan sənaye parkı o dövr üçün bir yenilik, fərqli iqtisadi düşüncə tərzinin məhsulu olmaqla çox keçmir ki, dünyanın əksər ölkələrində böyük uğurla tətbiq edilməyə başlayır. Huli, Mançester şəhərinin yaxınlığında, Mançester dəniz kanalının yanında 10 hektar torpaq sahəsində istehsal üçün zəruri olan torpaq, nəqliyyat və mühəndis infrastrukturunu quraraq həmin sahəni icarə əsasında istehsal müəssisələrinə təklif etməklə gələcəkdə uğurla tətbiq ediləcək ilk sənaye parkının – Trafford sənaye parkının əsasını qoymuşdur. Burada əsas prinsip, istehsalın təşkili üçün zəruri olan infrastrukturun qurulması, idarə olunması, istehsalçının yalnız istehsal və satış məsələləri ilə məşğul olmaqla ilkin təşkilati qayğılardan uzaq olmasından ibarət idi. Yəni hər hansı bir istehsal prosesinə başlamaq istəyən investor, müəssisənin qurulması üçün torpaq sahəsinin ayrılması, orada istehsal üçün zəruri infrastrukturun, yol və kommunal təchizatın yaradılmasına böyük maliyyə və vaxt itkisi hesabına nail olduğu halda, sənaye parkının rezidentinə çevrilməklə bütün bu proseslərdən kənarda qalırdı. Məhz bu səbəbdən sənaye parkları zaman keçdikcə özünə daha çox diqqət cəlb etməklə uğurlu iqtisadi zonaların formalaşmasında, onların daha da təkmilləşməsində mühüm iqtisadi və tarixi rola malik olmuşdur. Buna sübut kimi dünyaca məşhur iş adamı, uğurlu biznesmen H.Fordun da Avropada ilk avtomobil zavodunu məhz E.Hulinin yaratdığı Trafford Parkında yerləşdirməsini göstərmək olar. Əslində Fordun istər torpaq sahəsinin alınması, istərsə də zəruri infrastrukturun qurulması üçün böyük maliyyə imkanları var idi. Lakin Ford da sənaye parkının üstün cəhətlərini və burada istehsalın qurulmasının daha da sərfəli olduğunu görərək bu qərarı vermişdir.

Sənaye parklarından söhbət açarkən ilk öncə onların elmi-nəzəri və hüquqi aspektlərinə diqqət yetirilməlidir. Sənaye parkları xüsusi iqtisadi zonanın bir növü olduğundan əvvəlcə “xüsusi iqtisadi zona” anlayışı, onu iqtisadi əsasları, təməl prinsipləri və hüquqi statusu xarici təcrübə nəzərə alınmaqla dərinlən öyrənilməlidir.

Artıq XX əsrin əvvəllərindən etibarən xüsusi iqtisadi zonalar yüksək templərlə inkişaf etməyə başlamış, istehsal profillərinə və sahəvi xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif qruplara bölünmüşdür. Qruplaşma istehsalın idarə olunmasında, xammal təchizatı və ümumi inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsi baxımından zərurətdən doğan amilə çevrilmişdir. Belə ki, bir zona daxilində eyni və ya oxşar profilli istehsalın qurulması başlıca olaraq xammal təchizatı, loqistik əməliyyatlar, laboratoriya və təcrübə-sınaq prosesləri, təchizat və kommunikasiya xidmətlərinin həyata keçirilməsi baxımından daha əlverişlidir. Xüsusi iqtisadi zonaların növləri və formaları onların təyinatı və sahəvi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq qruplaşdırılır. Burada dəqiq və mütləq bölgü mövcud deyildir. Əksinə, getdikcə daha da qarışıq formaların meydana gəlməsi müşahidə olunur. Lakin başlıca xüsusiyyətlərinə görə xüsusi iqtisadi zonaları əsasən aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

Bu sahədə ən çox inkişaf Amerika Birləşmiş Ştatları və Qərbi Avropa ölkələrində müşahidə olunmuş, sonradan dünyanın bir çox regionlarını da əhatə etmişdir.

İlk dövrlərdən olduğu kimi, bu cür zonalar üçün torpaq sahələri seçilərkən əsasən böyük şəhərlərin ətrafına, dəniz sahilı ərazilərə, eləcə də iri magistral və dəmir yolu xətlərinə yaxın ərazilərə üstünlük verilmiş, ərazidə istehsal baxımından bir-birinə yaxın olan müəssisələrin yerləşdirilməsi məqbul hesab edilmişdir. Sənaye parklarının məhz müəyyən profillər üzrə

Xüsusi iqtisadi zonaların fəaliyyət sahələrinə görə növləri

<i>Ticarət</i>	<i>Sənaye-istehsal</i>	<i>Texniki-tətbiqi</i>	<i>Servis</i>
1. Azad ticarət zonaları	1. İxrac-istehsal zonaları	1. Texnoloji zonalar	1. Azad bank xidmətləri zonaları
2. Rüsumsuz mağazalar	2. İdxal əvəzedici zonalar	2. Texnopolislər	2. Azad maliyyə zonaları
3. Azad gömrük zonaları	3. İxrac-idxal zonaları	3. Texnoparklar	3. Azad sığorta zonaları
4. Azad anbarlar	4. Sənaye parkları	4. İnnovasiya mərkəzləri	4. Rekreasiya - turist zonaları
			5. Offşor zonalar

formalaşması, ərazisində eyni və yaxın istehsal profilinə uyğun müəssisələrin yerləşməsi, istər rezidentlər tərəfindən istehsal prosesinin, istərsə də idarəçi tərəfindən idarəetmənin optimal həyata keçirilməsini daha da asanlaşdırmışdır.

Müasir dövrdə iqtisadi zonaların bir çox növləri formalaşmışdır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, onlar əsasən istehsal istiqamətləri və profillərinə görə formalaşmışdır ki, bunlardan da ən mühümləri Ticarət, Sənaye İstehsal, Texniki-tətbiqi və Servis zonalarıdır. Lakin göstərilən bölgü əsasən fəaliyyət istiqamətlərinə görə müəyyən edilir. Bu sahədə müxtəlif göstəricilərə əsasən bölgü yanaşmaları mövcud olduğundan xüsusi iqtisadi zonalarla bağlı müxtəlif bölgü prinsipləri mövcuddur. Belə ki, onlar əsasən funksional təyinat və fəaliyyət xarakterinə, sahə prinsipinə, mülkiyyət növünə, iqtisadi inteqrasiya səviyyəsinə, o cümlədən yerli və beynəlxalq səviyyəsinə görə müəyyənləşdirilir.

Sənaye-istehsal və Texniki-tətbiqi zonaların yaradılması sahələrində ölkəmizdə hazırda Sənaye Parkları və Texnoparkların təşkili istiqamətində müvafiq işlər aparılmaqdadır.

Sənaye parkı ilə texnologiyalar parkı arasında əsas fərq birincinin daha çox istehsal prosesi üçün ilkin infrastrukturun təşkil edilməsinə istiqamətlənməsi, sonuncunun isə onun tərəfindən ilkin infrastrukturla yanaşı həmçinin, istehsal prosesi ilə bağlı müasir texnologiyalar sahəsində son nailiyyətlərin tətbiqi üçün imkanların yaradılması, yüksək elmi araşdırmalar mərkəzinin və laboratoriyaların təşkil edilməsindən ibarətdir. Halbuki, hər iki növ parkda elmi laboratoriyaların mövcudluğu, yüksək elmi araşdırmaların təşkili və müxtəlif elm mərkəzləri ilə əməkdaşlıq strategiyasının qurulması istehsalın yüksək səviyyədə

təşkili və keyfiyyətli məhsul istehsalı üçün əsas şərtlərdən hesab edilir. Lakin sənaye parklarında bu cür xidmətlərin parkın idarəetmə orqanı tərəfindən təşkil edilməsi şərt olmasa da, texnologiyalar parkında onların təşkili əsas şərtlərdən hesab edilir.

Dünyanın müxtəlif regionlarında sənaye parklarının yaradılması və idarə edilməsində müxtəlif üsullardan istifadə edilir. Bu üsullar başlıca olaraq həmin ölkələrin milli iqtisadiyyatlarının xarakterindən, regional yerləşmə mövqeyindən, ölkənin təbii sərvətləri, insan resursları və s. bu kimi amillərdən birbaşa asılıdır. Qeyd olunduğu kimi, bu sahədə yüksək inkişaf və sənaye parklarının sayında liderlik ABŞ və Qərbi Avropa ölkələrinin payına düşür. Lakin son illərdə Şərqi Avropa və Cənub-şərqi Asiya ölkələrində texnologiyalar və sənaye parklarının yaradılması geniş vüsət almış və bu zonalar uğurla inkişaf etməkdədir.

Sözsüz ki, Azərbaycan da öz təbii ehtiyatları, coğrafi mövqeyi, insan resursları və mövcud iqtisadi potensialı baxımından xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasında, texnologiyalar və sənaye parklarının təşkilində böyük uğurlara imza ata bilər. Ancaq bu cür parklar yaradılarkən dünya təcrübəsi dərinədən öyrənilməli, yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətlər diqqətlə nəzərə alınmalı və Azərbaycanın iqtisadi modelinə daha yaxın olan ölkələrin təcrübəsinə üstünlük verilməlidir. Yalnız belə olan halda mühüm uğurlar əldə etmək mümkün ola bilər. Azərbaycan qərbi Avropanın və ya ABŞ-ın bu sahədə əldə etdiyi təcrübənin bir sıra müsbət cəhətlərini nəzərə almaqla, öz iqtisadi modelinə daha uyğun təcrübədən istifadə etməklə parkların yaradılmasını həyata keçilə bilər. Bu cəhətlərə loqistika, son elmi texniki nailiyyətlərin tətbiqi, imtiyazların, o cümlədən dövlət dəstəyinin təşkilini aid etmək olar. Digər cəhətlərə isə iqtisadi modellərin fərqliliyi baxımından diqqətlə yanaşılmalı, onların tətbiqindən gözlənilən nəticələr təhlil edilməlidir. Belə ki, sözügedən ölkələr bir neçə yüz illik kapitalist iqtisadiyyatına malik olmuş, bazar iqtisadiyyatına keçidi tamamlamış və postindustrial mərhələyə qədəm qoymuşdurlar. Bu cür ölkələrdə sənayedə özəl sektorun payı əhəmiyyətli dərəcədə artmış, azad sahibkarlığın inkişafı üçün hüquqi baza yüksək səviyyədə formalaşmış, iqtisadi sahədə bir çox mühüm islahatlar uğurla həyata keçirilmişdir. Lakin Azərbaycan Respublikası bu ölkələrə nisbətən gənc olduğundan bazar iqtisadiyyatına yeni qədəm qoymuş, sosialist iqtisadi modelindən bazar modelinə bir başa keçid etməklə bir sıra problemlərlə üzləşmişdir. Məlum olduğu kimi keçmiş sovet ittifaqı dövründə bütün istehsal və xidmət sahələri dövlətə məxsus olduğundan qısa zaman ərzində bazar iqtisadiyyatına keçidlə bağlı azad sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, özəl sektorun təşəkkül tapması, ümumdaxili məhsul istehsalında onların çəkisinin artması, rəqabət mühitinin formalaşması, fiskal maliyyə siyasətinin

aparılması və s. bu kimi faktorlar və bütün bunlarla bağlı normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması gənc dövlət üçün müəyyən vaxt və çətinliklər hesabına həyata keçirilmiş və bu gün də davam etdirilməkdədir. Bu baxımdan da sənaye zonalarının yaradılması zamanı məhz bu cür tarixi, iqtisadi və siyasi yol keçmiş dövlətlərin təcrübəsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Şimal qonşumuz olan Rusiya Federasiyası da sənaye zonalarının yaradılmasına məhz bu cür yanaşma tərzini sərgiləməkdədir. Belə ki, sənaye zonalarının yaradılmasında və həmin zonalarda istehsalın yüksək səviyyədə təşkilində mühüm təcrübəyə malik olan Çin Xalq Respublikasının təcrübəsi Rusiya Federasiyası tərəfindən əsas təcrübə mənbəyi kimi seçilmiş, ÇXR ilə bu sahədə əməkdaşlıq qurulmuşdur. Bu seçimin də əsas səbəbi ÇXR-nın uzun illər sosialist iqtisadi modelinə malik olması, həmin modeldən qısa müddət ərzində qarışıq modelə - bazar prinsiplərinə əsaslanan "dövlət-bazar" modelinə keçməsinə böyük uğurlara imza atması ilə bağlıdır. Hazırda Belarus və Qazaxıstan kimi ölkələr də məhz ÇXR modeli ilə Rusiyada sənaye zonalarının yaradılması təcrübəsindən istifadə etməkdədir. Çünki həmin ölkələr də Rusiya ilə eyni iqtisadi modelə malik olmuş və sovet ittifaqı tərkibində eyni iqtisadi-siyasi yol keçmişdir.

Postsovet ölkələrinin hazırkı sənayesində ən mühüm oxşar cəhət, istehsalı müasir tələblərə cavab verməyən, istismar müddəti tamamilə başa çatmış, əsas avadanlıq və qurğuları köhnələrək aşınmış çox sayda zavod və müəssisələrin mövcud olmasıdır. Yeni yaradılan müəssisələr isə əsasən sıfırdan qurularaq istismara verilir. Çünki yuxarıda qeyd olunan müəssisələrin fəaliyyətinin bərpası üçün külli miqdarda vəsait tələb olunur. Azərbaycan da daxil olmaqla bu cür ölkələrdə müstəqilliyin ilk illərində dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin özəlləşdirilməsi istiqamətində işlər aparılmış, nisbətən cəlbedici olan müəssisələr özəlləşdirilmişdir. Digər müəssisələr isə investor cəlbediciliyi baxımından maraqlı olmadığından istifadəsiz qalmış, daha da yararsız vəziyyətə düşmüşdür.

Lakin yaddan çıxarmaq olmaz ki, bu tip müəssisələrin içərisində qismən fəaliyyəti olan, istehsal üçün zəruri avadanlıq və qurğularının əksəriyyəti sıradan çıxsada kommunal və enerji təchizatı xətləri, yonəqliyyat infrastrukturunu mövcud olan müəssisələr vardır ki, həmin müəssisələrin torpaq sahələri və binalarını səmərəli istifadə etməklə gəlir əldə etmək mümkündür. Burada ən geniş yayılmış üsul icarə fəaliyyətidir. Bu üsul dünya təcrübəsində "brownfield" adlanır. Bu tip sahələrdə müəssisə öz fəaliyyətini davam etdirməklə yanaşı, istifadə olunmayan bina və torpaq sahələrini mövcud vəziyyəti ilə kənar istehsalçılara icarəyə verir. Rezidentlər isə icarəyə götürdükləri binalar və torpaq sahələrində istehsalın təşkili üçün zəruri mühəndis-texniki işləri həyata

keçirirlər. Müəssisə isə müqavilədə göstərilən əsaslarla kommunal, enerji təchizatı və mühafizə xidmətlərinin həyata keçirilməsini öz üzərinə götürür. Son zamanlar isə bu üsul daha da təkmilləşmiş və yeni imkanlar meydana çıxmışdır. Belə ki, icarəçiyə mövcud vəziyyəti ilə təklif edilən bina və torpaq sahələri ilə yanaşı, müəssisə tərəfindən binaların rekonstruksiyası, torpaq sahələrində gələcək rezidentlər üçün yeni binaların (əsasən ofis və anbar binaları) tikintisi həyata keçirilir. Həmçinin, icarəçinin uzunmüddətli icarə zamanəti əsasında icarədar tərəfindən onun tələbatına uyğun zəruri bina və istehsal sahələrinin inşası da həyata keçirilir. Buraya lease-back müqaviləsi də daxildir ki, tikintisi başa çatdıqdan sonra icarədar tərəfindən onun alınması zamanəti ilə, icarəçi, öz istehsal tələbatına uyğun binalar tikməklə sonradan həmin obyektlər üzrə uzunmüddətli icarə müqaviləsi əsasında fəaliyyət göstərir.

Ümumiyyətlə brownfield üsuluna maraq yaradan əsas səbəb vaxtilə həmin müəssisələrin magistral və dəmir yollarının yaxınlığında, dəniz, göl və ya çay kənarı ərazilərdə, iri şəhər və qəsəbələrin əhatəsində inşa edilməsidir. Hazırda bu tip ərazilərdə məskunlaşmanın artması ilə əlaqədar torpaq sahələrinin qıtlığı müşahidə olunur ki, bu səbəbdən də göstərilən üsul öz aktuallığını qorumaqdadır. Bunun əksinə olaraq isə green-field üsulu ilə yeni ərazilərdə sənaye zonalarının sıfırdan təşkil edilməsi təcrübəsindən də geniş istifadə olunur. Bu üsulun əsas üstünlükləri ondan ibarətdir ki, sənaye zonasında istehsal müəssisələri müasir standartlara uyğun inşa edilir, daha qənaətcil sistemlərlə və kompakt şəkildə təşkil olunur. Burada istehsal mövcud infrastrukturun imkanları nəzərə alınmaqla deyil, infrastruktur gələcək istehsalın tələbləri nəzərə alınmaqla təşkil edilir. Bu zonalara daha çox müasir məhsullar istehsal edən, eləcə də istehsal prosesi üçün geniş ərazi tələb olunan müəssisələr maraq göstərir. Brownfield üsulundan fərqli olaraq, belə sahələrin yaradılmasında əsas problemlərdən biri də torpaq sahələrinin alınması, orada lazımı infrastrukturun yaradılması və bütün bunlar üçün böyük maliyyə vəsaitinin tələb olunmasıdır. Lakin, böyük anbar binalarının, iri istehsal korpuslarının, inzibati binaların, təcrübə-sınaq meydançalarının inşası və istismarı, həmçinin, hava nəqliyyatı meydançalarının və s. bu kimi infrastrukturun yaradılması baxımından bu üsul böyük üstünlüklərə malikdir. Green-field üsulu vasitəsilə təşkil edilən sənaye parklarında zəruri infrastruktur yaradıldıqdan sonra investorlara həmin zonada torpaq sahələri təklif olunur. Yəni burada qabaqcadan heç bir istehsal və ya inzibati binaların tikintisi aparılmır. Yalnız idarəetmə orqanı tərəfindən parkın fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş binalar inşa edilir. Həmçinin, idarəetmə orqanı (və ya təşkilatçı) tərəfindən gələcək rezidentin istəyinə uyğun istehsal sahələrinin inşası da həyata keçirilir ki, belə olan halda tərəflər arasında

uzunmüddətli və zamanətli icarə müqaviləsi bağlanılır. Bu müqavilə "build-to-suit" adlanır.

Yuxarıda qeyd edilən üsulların ölkəmizdə sənaye parklarının yaradılmasında tətbiqinin dərinəndən öyrənilməsinə, ayrı-ayrı istehsal sahələri üzrə gözlənilən nəticələrinin mənfi və müsbət cəhətlərinin təhlil edilməsinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Qeyd olunduğu kimi, ölkəmizdə də Sovet dövründən qalmış və səmərəli istifadə olunmayan çox sayda müəssisələr mövcuddur. Həmçinin, yeni ərazilərdə müasir sənaye parklarının yaradılması imkanları da yüksəkdir.

Hazırda ölkəmizdə bu istiqamətdə bir sıra uğurlu addımlar atılmış, ölkənin bəzi iri şəhərlərində texnologiyalar və sənaye parkları yaradılmışdır. Dövlət tərəfindən bu istiqamətdə tədbirlər davam etdirilir və yeni parkların yaradılması planları üzərində işlər aparılır. Görülən işlərin tərkib hissəsi olaraq normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi də həyata keçirilməkdədir. Belə ki, "Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 mart 2007-ci il tarixli Fərmanı ilə ölkəmizdə xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasının əsasları müəyyən edilmişdir. Bunun ardınca ölkə Prezidentinin təsdiq etdiyi "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" Azərbaycan Respublikasının 14 aprel 2009-cu il tarixli Qanunu bu sahədə hüquqi məsələləri, iqtisadi zonaların statusu və fəaliyyətini tənzimləyən başlıca qanun olmuşdur. Göstərilən qanuna əsasən bu sahədə dövlət siyasətini həyata keçirən və səlahiyyətli orqan kimi İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi müəyyən edilmişdir.

Bu sahədə qanunvericiliyin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə, xüsusi iqtisadi zonaların ayrı-ayrı növlərinin fəaliyyətini tənzimləyən "texnologiyalar parkı", "sənaye parkları" və "sənaye məhəllələri" haqqında nümunəvi əsasnamələr təsdiq edilmişdir. Bu əsasnamələr göstərilən sahələr üzrə yaradılan parkların fəaliyyətinin tənzimlənməsi, onların hüquqi statusu, həmin ərazilərdə tətbiq edilən vergi və gömrük rejimlərinin, güzəşt dərəcələrinin müəyyənəşdirilməsi baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Əsasnamələrdə parkların idarə olunması və istismarı, səlahiyyətli orqanın, administrasiyanın, operatorun və rezidentlərin hüquq və vəzifələri, o cümlədən tətbiq edilən güzəştlər barədə mühüm müddəalar öz əksini tapmışdır. Bu əsasnamələr həmçinin, gələcəkdə də yaradılacaq parkların əsasnamələrinin tərtibində bazis rolunu oynayır.

Görülən işlərlə bağlı olaraq ölkəmizdə hazırkı dövrdə 4 sənaye (Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, Mingəçevir Sənaye Parkı, Qaradağ Sənaye Parkı, Balaxanı Sənaye Parkı) və 2 texnologiyalar parkının (Sumqayıt Texnologiyalar Parkı, Mingəçevir Yüksək Texnologiyalar Parkı) yaradılması barədə müvafiq qərarlar verilmiş, onlardan 1 sənaye (Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı) və 1 texnoparkın (Sumqayıt Texnologiyalar Parkı) inşası başa çatdırılaraq istismara

verilmişdir. Burada mühəndis-kommunikasiya təminatı sistemi yaradılmış, qaz, su, istilik, rabitə, elektrik təchizatı hazır vəziyyətə gətirilmişdir. Parkların ərazisinə və istehsalın təşkilinə uyğun olaraq yollu nəqliyyat infrastrukturunu yaradılmışdır. İndiyə qədər yaradılmış sənaye parkları və texnoparklar məhz greenfield üsulu ilə təşkil edilmişdir. Belə ki, Sumqayıt şəhərində yaradılan və fəaliyyətə başlayan "Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı" və "Sumqayıt Texnologiyalar Parkı" təməldən inşa edilərək istismara verilmişdir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, yüksək elmi nailiyyətlərin tətbiqi ilə istehsalın təşkili əsasən texnoparklarda şərt olaraq nəzərdə tutulsa da, sənaye parkları haqqında nümunəvi əsasnaməyə əsasən Azərbaycanda yaradılan sənaye parkları da müasir texnologiyaların tətbiqi yolu ilə fəaliyyət göstərməli, müasir standartlara cavab verən, yüksək rəqabətqabiliyyətli və ixracyönümlü məhsul istehsalı həyata keçirilməlidir. Ümumiyyətlə bu cür zonalarda məhsul istehsalının və xidmətlərin ixracyönümlü olması prioritet təşkil edir. Məhz bu amillərə görə də qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş güzəştlər daha çox ixracyönümlü məhsullara aid edilir. İdxalyönümlü məhsullara isə nisbətən az və daha aşağı faizli güzəştlər nəzərdə tutulur. Bu cür yanaşmada əsas məqsəd ixracyönümlü məhsulların istehsalını daha da stimullaşdırmaq, məhsulların daha çox dünya bazarına çıxarılmasını təmin etmək, bununla da ölkəyə pul vəsaitlərinin daxil olmasını artırmaqdan ibarətdir. Ölkəmizdə yaradılan bu tip zonalarda da üstünlük əsasən ixracyönümlü, idxaləvəzəddici və yüksək rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalına verilməkdədir. Sumqayıt şəhərində yaradılan və fəaliyyətə başlayan "Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı" aqro və tibb kimyası, məişət kimyası, tikinti sənayesi kimyası, elektronika və avtomobil sənayesi kimyası, polimerlər və sənaye avadanlıqlarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

"Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı" təqribən 300 hektara yaxın ərazini əhatə etməklə Azərbaycanın ən böyük sənaye şəhəri olan Sumqayıt şəhərinin ərazisində yerləşir. Parkın yaradılması üçün bu ərazinin seçilməsində mühüm amil vaxtilə Sumqayıt şəhərinin həm də iri kimya sənayesi zonası olmasıdır. Burada çoxsaylı iri kimya müəssisələri mövcuddur. Lakin həmin müəssisələr uzun illər istismar olunduğundan və sonradan fəaliyyətsiz qaldığından böyük əksəriyyətinin əsas vəsaitləri, bina və qurğuları aşınmış, müasir tələblərə cavab verən məhsul istehsalı üçün əlverişsiz olmuşdur. Buna baxmayaraq hazırda həmin ərazilərdə dövlət tərəfindən investisiya qoyuluşu vasitəsilə fəaliyyətləri dirçəldilən bir sıra neft-kimya müəssisələrinin mövcudluğu kimya sənaye parkının fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Belə ki, "Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı"-nın rezidentləri öz xammal təchizatını yaxınlıqda yerləşən bir neçə kimya

müəssisəsindən həyata keçirirlər. Belə olan halda xammalın əldə edilməsi prosesində yol xərcləri ilə bağlı əhəmiyyətli dərəcədə vəsait itkisinin qarşısı alınmış olur, xammal təchizatında vaxt itkisi və ehtiyat-saxlama problemləri kəskin şəkildə azalır. İstehsal prosesində xammal təchizatında çeviklik, xammalın ehtiyat anbarlarında saxlanması, yol və daşınma xərcləri mühüm əhəmiyyət malik olmaqla məhsulun son maya dəyərinin formalaşmasında başlıca amillərdən hesab olunur. Bu baxımdan sözügedən sənaye parkının yerləşmə mövqeyi əlverişli şərtlərlə seçilmişdir. Digər əlverişli cəhət kimi, sənaye parkının ölkə əhəmiyyətli magistral nəqliyyat yolunun və dəmir yolu xəttinin yaxınlığında, böyük potensiallı işçi qüvvəsinin mövcud olduğu Sumqayıt şəhərinin ərazisində yerləşməsinə göstərmək olar. Daha bir müsbət cəhət isə sənaye parkının yerləşdiyi ərazinin Xəzər dənizi sahilinə yaxın olmasıdır ki, bu da istehsal olunan məhsulların dəniz nəqliyyatı vasitəsilə orta Asiya ölkələrinə çatdırılmasında yeni imkanlar açır. Ümumiyyətlə sənaye zonaları yaradılarkən onların sahil zonaları, dəmiryol xətləri, magistral yollar, enerji təchizatı xətlərinə yaxınlığı, həmçinin işçi qüvvəsi baxımından böyük yaşayış məntəqələrinin yaxınlığında yerləşdirilməsi başlıca şərtlərdən hesab edilir. Sözügedən parkın yaradılması zamanı sadalanan şərtlər ödənilmişdir. Gələcək perspektivdə parkın ərazisinin daha da genişləndirilməsi, buraya yeni rezidentlərin cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Burada həmçinin, 21 hektar ərazidə sosial zonanın yaradılması, idarəetmə orqanının, eləcə də rezidentlərin ofislərinin yerləşdirilməsi üçün 16 mərtəbəli inzibati binanın, sərgi-konfrans kompleksinin, peşə təhsil mərkəzinin, laboratoriya binası, emalatxanaların, idman meydançaları, sağlamlıq mərkəzi, yataqxana kompleksi, həmçinin rezidentlər və işçilərə xidmət edəcək digər obyektlərin tikintisi planlaşdırılmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 6 mart 2007-ci il № 538.
2. "Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 14 aprel 2009-cu il, № 791-IIIQ.
3. "Sənaye parkları haqqında Nümunəvi Əsasnamə"nin təsdiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 24 aprel 2013-cü il, № 865.
4. Костюнина Г.М. Свободные экономические зоны в мире и в России. Москва, 2008.
5. 2. М.А. Фуршик, А.В. Шутова. Особые экономические зоны: опыт и перспективы. Москва, 2014.
6. Баронов В.И., Костюнина Г.М. Свободные экономические и оффшорные зоны. Москва, 2014 560 с.
7. Федеральный закон РФ «Об особых экономических зонах в РФ».
8. Иогман Л.Г., Гусаков М.А. Индустриальные парки как инструмент реализации стратегии регионального развития. Журнал Экономика региона № 4/2007. Москва..
9. <http://www.taxes.gov.az..>
10. <http://www.industrialpark.by>.
11. <http://www.prompark.ru>

Создание индустриальных парков и изучение зарубежного опыта в этой области

Х.Джахангиров

В статье предоставляется информация о промышленных парках, создающих и действующих с большим успехом в некоторых странах мира, которое имеют большое значение в развитие экономики, в том числе промышленности

этих стран, анализируются методы создания индустриальных парков в Азербайджане и важность зарубежного опыта в этой области.

В то же время, принимается во внимание уже созданные индустриальные парки в Азербайджане и текущее состояние дел по организации производства в этих парках, в соответствии совершенствование действующий нормативно-правовой базы. Анализируются будущие перспективы и важность в создание индустриальных парков таких факторов как экономический потенциал, географическое положение, промышленная и транспортная инфраструктура нашей страны.

Ключевые слова: особые экономические зоны, индустриальный парк, технологические парки, greenfield (гринфилд), brownfield (браунфилд), build-to-suit (билд ту суить), lease-back (лисбэк).

Development of Industry parks and study of foreign experience in this area

Kh.Kh.Jahangirov

In this paper information on industry parks that were successfully created and opreated in a number of countries and have important role in development of economy as well as industry is given, development of industry parks and scrutinizg of foreign experience is analysed.

Furthermore, industry parks that are currently were developed in Azerbaijan, their organization of production, current situation in improvement of legal and regulatory framework is highlighted, significance of factors like current economical potential of our country, its geographical location, industry transport infrastructure etc. in development of industry parks and their future perspectives are analysed.

Key words: special economical zones, industry park, technologicals park, greenfield, brownfield, build-to-suit, lease-back.

